





دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده اقتصاد

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد در رشته

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

موضوع:

محاسبه جدول داده- ستانده استان تهران بر مبنای ضرایب فنی داخلی

مطالعه موردی استان تهران

استاد راهنما: دکتر مهدی تکیه

استاد مشاور: دکتر علی اصغر بانویی

نگارش: مهدی محرمی

تابستان ۱۳۹۰

به یاد رسم و ادب همراه با سپاسی شایسته، این اثر کوچک تقدیم می شود؛

پدر صبور و مادر دلسوزم

ابا بر حسب وظیفه، از اساتید ارجمند آقایان دکتر تکیه و دکتر بانویی که در دوران تحصیل و تالیف این پایان نامه، مراباراهنمایی های بی دریغ خودیاری رسانند، از ژرفای دل سپاسگذاری و قدردانی می کنم. بر خود لازم می دانم از راهنمایی های دکتر یوسفی، کمال تشکر را داشته باشم.

همچنین از آقایان یحیی فتحی، رضا ولی نژاد، حامد زارعی و همکاران عزیزم در موسسه مطالعات و اطلاع رسانی فلزات، مخصوصاً آقای فرشید سلطان زاده و خانم امین سپاسگذاری می نمایم که در دوران نگارش این پایان نامه مشوق و همراه من بوده اند.

چکیده

روش‌های سهم مکانی به دلیل صرفه‌جویی در وقت و هزینه یکی از مناسب‌ترین روش‌ها جهت برآورد ضرایب منطقه‌ای به شمار می‌روند. اما پژوهشگران مختلف معتقدند که روش‌های فوق از دقت کافی برخوردار نبوده و مدل‌هایی که بر اساس این رویکرد تدوین می‌شوند، ضرایب منطقه‌ای را بیش از حد برآورد می‌کنند. در این میان تجمیع نامناسب بخش‌ها نیز می‌تواند بر نارسایی این روش بیفزاید. دو اقتصاددان به نام‌های فلگ و وبر نیز معتقدند که اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرایب فنی ملی، ضرایب منطقه‌ای را بیش از حد برآورد می‌کند. در واقع این نکته که ادغام مبادلات واسطه‌ای با منشا خارجی در مبادلات داخلی که منجر به بزرگتر شدن ضرایب فنی و متعاقباً برآورد بیش از حد ضرایب فنی منطقه‌ای می‌شود زمینه ورود مبحث تفکیک واردات واسطه‌ای را به حوزه جدول داده- ستانده فراهم کرده است. از این رو این دو برای رفع این مشکل ضرایب فنی داخلی (ضرایب فنی ملی منهای واردات واسطه‌ای) را معرفی کرده و مدعی‌اند، اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرایب فنی داخلی در مقایسه با ضرایب فنی ملی، برآوردهای دقیق‌تری از ضرایب منطقه‌ای تولید می‌کند. علی‌رغم پژوهش‌های انجام گرفته در خارج، این ابعاد مورد توجه پژوهشگران داخلی قرار نگرفته است. لذا در این پژوهش به منظور بررسی ادعای فوق، جدول داده- ستانده استان تهران یکبار بر مبنای ضرایب فنی ملی و بار دیگر بر مبنای ضرایب فنی داخلی محاسبه و نتایج دو جدول بر اساس ضرایب فزاینده تولید مورد مقایسه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهند که محاسبه جدول داده- ستانده استان تهران بر مبنای ضرایب فنی داخلی در مقایسه با ضرایب فنی ملی از دقت بیشتری برخوردار بوده و قادر است تا حدی از نارسایی موجود در روش‌ها سهم مکانی را برطرف سازد. روش جدید نه تنها می‌تواند در مقایسه با روش متعارف برآوردهای کوچکتری از ضرایب فزاینده تولید استان تهران تولید کند بلکه ستانده استان در جدول مزبور از درصد خطای کمتری با ستانده متناظر در حساب‌های منطقه‌ای برخوردار است.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای، جدول داده- ستانده استان تهران، روش سهم مکانی اصلاح‌شده شبه لگاریتمی اندازه منطقه، پیوندهای پسین و پیشین، ضرایب فنی داخلی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ	چکیده
۲	فصل اول: کلیات
۲	مقدمه
۲	۱-۱- بیان مسئله، ضرورت و اهمیت موضوع
۴	۱-۲- فرضیه و سوال تحقیق
۴	۱-۳- اهداف تحقیق
۴	۱-۴- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها
۵	۱-۷- جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه
۵	۱-۸- تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح
۶	۱-۹- مشکلات و تنگناهای تحقیق
۷	۱-۱۰- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۷	۱-۱۱- ساختار تحقیق
۹	فصل دوم: سیمای عمومی اقتصاد استان تهران
۹	مقدمه :
۹	۲-۱- نمای جغرافیایی و جمعیتی استان
۱۰	۲-۲- تصویر عام اقتصاد استان
۱۰	۲-۲-۱- شناسایی سهم منابع عمده اقتصادی استان
۱۰	۲-۲-۱-۱- بخش کشاورزی استان
۱۱	۲-۲-۱-۲- بخش صنعت استان
۱۳	۲-۲-۱-۳- بخش خدمات استان
۱۴	۲-۲-۱-۴- سهم بخش‌های اقتصادی از ستانده کل استان

۱۶	۲-۲-۲- بررسی وضعیت اشتغال برحسب گروه‌های عمده فعالیت
۱۷	۲-۳- اهداف و راهبردهای توسعه استان تهران
۱۸	۲-۳-۱- چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی
۱۹	۲-۳-۲- سیاستهای کلی برنامه چهارم توسعه
۲۴	۲-۳-۳- سند ملی توسعه استان
۲۶	جمع‌بندی
۲۸	فصل سوم: مبانی نظری و روش شناسی
۲۸	مقدمه
۲۸	۳-۱- مبانی نظری
۲۸	۳-۱-۱- برنامه‌ریزی
۳۳	۳-۱-۲- جدول داده- ستانده
۳۵	۳-۱-۳- پیوندهای پسین و پیشین
۳۶	۳-۱-۴- جایگاه واردات در جدول داده- ستانده
۳۷	۳-۲- روش شناسی
۳۸	۳-۲-۱- روش برآورد جدول داده- ستانده منطقه‌ای بر مبنای ضرایب فنی ملی
۳۸	۳-۲-۱-۱- انتخاب روش سهم مکانی مناسب
۴۳	۳-۲-۲- شناسایی مناسب‌ترین گزینه مقدار δ بر مبنای الگوی عرضه گش
۴۵	۳-۲-۳- روش تفکیک واردات در جدول داده- ستانده ملی
۴۸	۳-۲-۴- روش برآورد جدول داده- ستانده منطقه‌ای بر مبنای ضرایب فنی داخلی
۴۹	جمع‌بندی
۵۲	فصل چهارم: مرور ادبیات
۵۲	مقدمه
۵۲	۴-۱- مطالعات تجربی انجام گرفته در داخل

۵۲	۴-۱-۱- مطالعات انجام شده پیرامون برآورد جدول داده- ستانده منطقه‌ای
۵۶	۴-۱-۲- مطالعات انجام گرفته در حوزه تفکیک واردات کالاهای واسطه‌ای
۵۷	۴-۲- مطالعات انجام شده در خارج از کشور
۵۷	۴-۲-۱- مطالعات انجام شده پیرامون برآورد جدول داده- ستانده منطقه‌ای
۵۹	جمع‌بندی
۶۱	فصل پنجم: پایه‌های آماری، برآورد و تحلیل نتایج
۶۱	مقدمه
۶۱	۵-۱- پایه‌های آماری و فرآیند تعدیل آنها
۶۲	۵-۱-۱- پایه‌های آماری جدول داده- ستانده ۱۳۸۰ اقتصاد ایران
۶۳	۵-۱-۲- فرآیند تعدیل
۶۴	۵-۲- برآورد جدول داده- ستانده استان تهران
۶۴	۵-۲-۱- برآورد جدول داده- ستانده استان تهران بر مبنای ضرایب فنی ملی
۶۶	۵-۲-۲- برآورد جدول داده- ستانده استان تهران بر مبنای ضرایب فنی داخلی
۶۸	۵-۳- تجزیه و تحلیل نتایج
۷۱	۵-۳-۱- تحلیل ضرایب فزاینده تولید
۷۳	۵-۳-۲- مقایسه ستانده دو جدول برآوردی با ستانده استان تهران
۷۴	۵-۴- پاسخ به سوال و فرضیه تحقیق
۷۵	جمع‌بندی
۷۸	فصل ششم: جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۸۱	منابع و مآخذ

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

نمودار ۱- مقدار خطای مطلق در جدول با واردات ----- ۶۵

نمودار ۲- مقدار خطای مطلق در جدول بدون واردات ----- ۶۸

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲- ارزش افزوده و ستانده کشاورزی استان تهران به قیمت جاری و سهم آن از کل کشور طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۷۶، ۱۱	
جدول ۲-۲- ارزش افزوده و ستانده صنعت استان تهران به قیمت جاری و سهم آن از کل کشور طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۷۶ ----- ۱۳	
جدول ۲-۳- ارزش افزوده و ستانده خدمات استان تهران به قیمت جاری و سهم آن از کل کشور طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۷۶ ----- ۱۴	
جدول ۲-۴- ارزش افزوده بخشهای عمده اقتصادی استان تهران طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۸۰ ----- ۱۴	
جدول ۲-۵- سهم بخشهای اقتصادی استان تهران از ستانده کل طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۷۶ ----- ۱۵	
جدول ۲-۶- ستانده بخشهای عمده اقتصادی استان تهران طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۸۰ ----- ۱۵	
جدول ۲-۷- توزیع نسبی شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر برحسب گروههای عمده فعالیت (۱۳۸۴-۱۳۷۶) ----- ۱۷	
جدول ۵-۱- بخشهای اقتصادی استان تهران پس از تجمیع ----- ۶۳	
جدول ۵-۲- محاسبه بردار D مربوط به جدول داده-ستانده ملی داخلی ----- ۶۷	
جدول ۵-۳- مقایسه دو جدول داده- ستانده استان تهران ----- ۷۰	
جدول ۵-۴- درصد تغییر در متوسط ضرایب فزاینده بخش کشاورزی، صنعت و خدمات ----- ۷۳	

مقدمه

رشد و توسعه در کشورهای جهان به صورتی ناهمگون و ناهماهنگ حاصل شده است. به طوری که در همه کشورها اعم از پیشرفته و عقب مانده مناطقی وجود دارند که از رشد و توسعه کمتری نسبت به سایر مناطق برخوردارند. این امر ضرورت توجه به مسایل مناطق مختلف یک کشور را تایید می کند. هدف از مطالعات منطقه ای، یافتن توانایی ها و قابلیت های هر منطقه جهت رشد و توسعه است. بدین منظور تشخیص چگونگی توزیع فعالیت های مختلف اقتصادی شامل جنبه های تولیدی، خدماتی، کشف و تعیین مراکز توسعه یافته در هر منطقه در چارچوب مطالعات منطقه ای امری ضروری است.

یکی از روش هایی که امکان بررسی وضعیت موجود و جایگاه فعالیت های اقتصادی در مناطق را فراهم می آورد جدول داده- ستانده است. این روش با تقسیم نمودن فعالیت های اقتصادی به چندین روش با استفاده از پیوند بین بخش ها، تصویری از کل اقتصاد به دست می دهد که در برنامه ریزی های اقتصادی کوتاه مدت و بلندمدت مورد استفاده قرار می گیرد. لذا محاسبه جدول داده- ستانده منطقه ای به منظور سیاست گذاری صحیح و تحقق اهداف در منطقه امری ضروری است.

تا کنون روش های مختلفی از جمله روش های آماری، غیر آماری و ترکیبی جهت محاسبه ضرایب داده- ستانده منطقه ای معرفی شده است. روش های غیر آماری به ویژه روش سهم مکانی از جمله روش هایی است که در این حوزه مورد استقبال گسترده پژوهشگران مختلف قرار گرفته است. اما این روش علی رغم مزیت های فراوان، نارسایی هایی نیز دارد که پژوهشگران در مطالعات مختلف به آنها اشاره کرده اند. یکی از راهکارهای پیشنهادی به منظور رفع این نارسایی ها، تفکیک واردات کالاهای واسطه ای در جدول داده- ستانده ملی و محاسبه ضرایب فنی داخلی پیش از اعمال روش های سهم مکانی است.

در این پژوهش جدول داده- ستانده استان تهران یکبار بر مبنای ضرایب فنی ملی و بار دیگر بر مبنای ضرایب فنی داخلی برای سال ۱۳۸۰ محاسبه شده و جداول برآوردی با یکدیگر مقایسه می شوند. محور اصلی این تحقیق نیز اینست که آیا تفکیک واردات واسطه ای در جدول داده- ستانده ملی و اعمال روش های سهم مکانی بر ضرایب فنی داخلی در مقایسه با روش متعارف می تواند تصویر واقع بینانه تری از ساختار اقتصاد استان تهران بدست دهد؟ در این پایان نامه سعی می شود جدول داده- ستانده استان تهران با استفاده از روش سهم مکانی اصلاح شده شبه لگاریتمی اندازه منطقه * FLQ یکبار بر مبنای ضرایب فنی داخلی و بار دیگر بر مبنای ضرایب فنی ملی محاسبه شده و نتایج حاصل از دو جدول با استفاده از معیار ضرایب فزاینده تولید مقایسه گردد.

فصل اول:

کلیات

با توجه به قابلیت‌های منطقه، هماهنگی اهداف ملی و منطقه‌ای جهت تحقق اهداف برنامه‌های کلان و ملی اجتناب ناپذیر است. بر همین اساس، تخصیص منابع باید بر اساس توانمندی‌ها، پتانسیل‌ها و مزیت‌های نسبی مناطق صورت گیرد. یکی از ابزارهای مناسب جهت این شناخت، جدول داده-ستانده منطقه‌ای است. در علم اقتصاد عملاً تنها مدل مجموعه‌نگر مطالعاتی چه در سطح ملی و چه در سطح منطقه‌ای، جدول داده-ستانده است که امکان بررسی اثرهای متقابل بین فعالیت‌های اقتصادی را فراهم می‌کند. برنامه‌ریزی منطقه‌ای به کمک جدول داده-ستانده منطقه‌ای می‌تواند راهنمای خوبی برای تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای در چارچوب برنامه‌ها و طرح‌های اقتصاد ملی باشد و با ارائه تصویری جامع از ساختار اقتصاد یک منطقه به برنامه‌ریزان و سیاستمداران در اتخاذ تصمیمات و سیاست‌ها در جهت شکوفا شدن رشد و توسعه اقتصادی منطقه کمک کند. از این رو محاسبه جدول داده-ستانده منطقه‌ای امری ضروری است. در این پایان نامه سعی می‌شود با استفاده از روش‌های سهم مکانی نوین در چارچوب جدول داده-ستانده ملی، جدول داده-ستانده تک منطقه‌ای برای استان تهران محاسبه شود.

۱-۱- بیان مسئله، ضرورت و اهمیت موضوع

با گذشت بیش از شصت سال از عمر برنامه‌ریزی در ایران، هنوز نگرش ملی-بخشی بر آن سایه افکنده است. به طوری که چنین ساختاری باعث گردیده تا سیاستمداران و برنامه‌ریزان سطوح ملی-بخشی، توجه لازم به ابعاد فضایی و منطقه‌ای که بسیاری از ظرفیت‌ها و فرصت‌های مورد نیاز یک توسعه پایدار را فراهم می‌سازد را نداشته باشند. در حالی که برنامه‌ریزی منطقه‌ای با هدف توسعه منطقه‌ای در اکثر کشورهای جهان، به عنوان ابزاری مناسب برای توسعه منطقه‌ای تبدیل شده است (ویسی، ۱۳۸۷: ۲). برنامه‌ریزان سطوح بخشی-منطقه‌ای با نگرش بخشی-منطقه‌ای در مقابل نگرش بخشی-ملی می‌کوشند تا برنامه‌ریزی فضایی و منطقه‌ای را بر مبنای توسعه ملی در قالب مفاهیم فضایی انجام دهند. در واقع برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی در صورتی امکانپذیر است که فرایند تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی "از بالا به پایین" و "از پایین به بالا" همزمان مورد توجه قرار گیرد (رضایی، ۱۳۸۶: ۹۸). بنابراین به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی بخشی-منطقه‌ای با رهیافت برنامه‌ریزی از "بالا به پایین" و "از پایین به بالا" به طور همزمان می‌تواند موجبات شکل‌گیری توسعه در سطح مناطق را فراهم سازد.

فصل اول: کلیات تحقیق

برنامه‌ریزی منطقه‌ای در قالب رویکرد برنامه‌ریزی "از بالا به پایین" و "از پایین به بالا" به طور همزمان به دلیل منطقه‌ای کردن برنامه ملی و شناخت نیازها، توان‌ها و تنگناهای ویژه هر منطقه از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است.

جهت تحقق برنامه‌ریزی منطقه‌ای، قدم اول محاسبه جدول داده-ستانده است که اولین بار توسط والتر ایزارد در دهه ۱۹۵۰ معرفی گردید. تهیه این جدول کار بسیار دشواری است. یک روش ایده‌آل برای انجام این امر، استفاده از روش‌های آماری جهت محاسبه جدول داده-ستانده منطقه‌ای است که از آن جمله می‌توان به مطالعات انجام گرفته از سوی پولن^۱ و پروپس^۲ (۱۹۸۳) و مک گرگور^۳ و مک نیکول^۴ (۱۹۹۲) اشاره کرد. اما از آنجا که این روش بسیار پرهزینه و وقت‌گیر است، بسیاری از محققین به روش‌های غیر آماری به ویژه روش‌های سهم مکانی روی آورده‌اند. از کارهای صورت گرفته خارجی در این زمینه می‌توان به مطالعات جانز^۵ و لیت^۶ (۱۹۷۴) و در داخل به کارهای بانویی و همکاران (۱۳۸۵ و ۱۳۸۶) اشاره کرد. اما محققینی هم چون اسمیت^۷ و موریسون^۸ (۱۹۷۴) و هریگان^۹ و همکارانش (۱۹۸۰a) معتقدند که روش‌های فوق از دقت کافی برخوردار نبوده و مدل‌هایی که بر اساس این رویکرد تدوین می‌شوند، ضرایب منطقه‌ای را بیش از حد برآورد می‌کنند. در این میان تجمیع نامناسب بخش‌ها نیز بر نارسایی این روش می‌افزاید. دو اقتصاددان دیگر به نام‌های فلگ و وبر نیز معتقدند که اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرایب فنی ملی، ضرایب منطقه‌ای را بیش از حد برآورد می‌کند. به اعتقاد این دو، اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرایب فنی داخلی (ضرایب فنی ملی بدون واردات) در مقایسه با ضرایب فنی ملی برآوردهای دقیق‌تری از ضرایب نهاده درون منطقه‌ای تولید می‌کند. آنها برای ادعای خود دو دلیل را ذکر می‌کنند: ۱- ضرایب فنی ملی منعکس‌کننده کالاهای تولید شده از سوی هر دو کارگران داخلی و خارجی است. این امر مبنای نظری کاربرد روش‌های سهم مکانی را زیر سؤال می‌برد. چرا که روش‌های سهم مکانی از تولید (و یا اشتغال) داخلی استخراج شده و منشا داخلی دارند. ۲- از آنجا که ضرایب فنی ملی ماهیتاً بزرگتر از ضرایب فنی داخلی هستند، اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرایب فنی ملی، ضرایب منطقه‌ای را بیش از حد برآورد می‌کند.

حال سوال اینست که آیا اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرایب فنی داخلی می‌تواند تصویر واقع‌بینانه‌تری از ساختار اقتصاد منطقه بدست دهد؟

1 Pullen

2 Proops

3 Mc Gregor

4 Mc Nicoll

5 Johns

6 Leat

7 Smith

8 Morisson

9 Harigan

فصل اول: کلیات تحقیق

بدین منظور در این پژوهش پس از تفکیک واردات در جدول داده- ستانده ملی، ضرایب فنی داخلی را محاسبه نموده و سپس روش‌های سهم مکانی یک بار بر ضرایب فنی ملی و بار دیگر بر ضرایب فنی داخلی اعمال خواهند شد. در نهایت نتایج این دو روش بر پایه معیار ضرایب فزاینده تولید استان تهران با یکدیگر مقایسه می‌شوند.

۱-۲- فرضیه و سوال تحقیق

سؤال تحقیق

آیا تفکیک واردات کالاهای واسطه‌ای در جدول داده- ستانده ملی و اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرائب فنی داخلی در مقایسه با روش متعارف، تصویر واقع‌بینانه‌تری از ساختار اقتصاد استان تهران بدست می‌دهد؟

فرضیه تحقیق

تفکیک واردات کالاهای واسطه‌ای در جدول داده- ستانده ملی و اعمال روش‌های سهم مکانی بر ضرائب فنی داخلی در مقایسه با روش متعارف، تصویر واقع‌بینانه‌تری از ساختار اقتصاد استان تهران بدست می‌دهد.

۱-۳- اهداف تحقیق

اهداف مورد نظر این تحقیق را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- ۱- تفکیک واردات کالاهای واسطه‌ای در جدول داده- ستانده ملی و محاسبه ضرایب فنی داخلی.
- ۲- محاسبه جدول داده- ستانده استان تهران بر مبنای ضرایب فنی ملی و ضرایب فنی داخلی با استفاده از روش سهم مکانی اصلاح شده شبه لگاریتمی اندازه منطقه و مقایسه نتایج حاصل بر پایه معیار ضرایب فزاینده تولید.
- ۳- ارائه روشی دقیق‌تر در حوزه محاسبه و برآورد جداول منطقه‌ای و فراهم کردن زمینه‌های لازم برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های صحیح‌تر در حوزه اقتصاد منطقه‌ای.

۱-۴- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها

در این تحقیق از آمارهای "حساب‌های منطقه‌ای استان‌های کشور" سال‌های ۷۹ تا ۸۶ که توسط مرکز آمار منتشر شده است استفاده می‌گردد که شامل کلیه فعالیت‌های اقتصادی موجود استان تهران در سال ۱۳۸۰ نیز می‌باشد. همچنین جدول داده - ستانده آماری ملی سال ۱۳۸۰ مرکز آمار ایران به منظور محاسبه ضرایب داده - ستانده استان تهران مورد استفاده قرار می‌گیرد. مرکز آمار ایران بر مبنای ماتریس عرضه (ساخت) به ابعاد ۹۹×۱۴۷ و ماتریس مصرف (جذب) به ابعاد ۱۴۷×۹۹ ، یک جدول متقارن به ابعاد ۹۱×۹۱ را بر مبنای کالا در کالا با تکنولوژی

فصل اول: کلیات تحقیق

کالا محاسبه کرده است از آنجا که پایه‌های آماری جدول مذکور، مبنای کالایی دارند، و در فرآیند محاسبه حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران از طبقه بندی ISIC در سازماندهی آمار و اطلاعات استفاده می‌شود، نمی‌توان آن را در تحلیل‌های کمی این رساله مورد استفاده قرار داد. برای رفع این نارسایی در این رساله از جدول مربع یا متقارن آماری داده- ستانده سال ۱۳۸۰ اقتصاد ایران به قیمت جاری و دارای ۹۹ رشته فعالیت اقتصادی (۹۹×۹۹) بخش در بخش بر مبنای فرض تکنولوژی بخش که بر اساس جدول اصلی یعنی جدول مصرف یا ماتریس جذب ۹۹×۱۴۷ (۱۴۷ کالا در ۹۹ رشته فعالیت) و ماتریس عرضه یا ماتریس ۱۴۷×۹۹ (۹۹ رشته فعالیت در ۱۴۷ کالا) توسط بانویی و همکاران (۱۳۸۶) در قالب یک طرح تحقیقاتی محاسبه گردیده، استفاده شده است.

نوع روش تحقیق: توصیفی ✓ تجربی ✓

۷-۱- جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

جامعه آماری مورد استفاده و بررسی در این کار پژوهشی، سطح ملی و سطح استان تهران است. بدین منظور از جدول داده- ستانده سال ۱۳۸۰ اقتصاد ایران در سطوح ملی (جهت برآورد ضرایب داده- ستانده استان تهران) و هم چنین حساب‌های ملی و حساب‌های منطقه‌ای حساب تولید استان تهران (۸۶-۱۳۸۰) استفاده می‌شود. لازم به ذکر است که جدول داده- ستانده سال ۱۳۸۰ اقتصاد ایران و اطلاعات مربوط به حساب‌های ملی و حساب‌های منطقه‌ای حساب تولید استان تهران از سایت مرکز آمار ایران تهیه شده است. دلیل استفاده از جدول داده- ستانده سال ۱۳۸۰ اقتصاد ایران اینست که این جدول به‌روزترین و آخرین جدول داده- ستانده ملی تهیه شده توسط مرکز آمار ایران (سال ۱۳۸۵) می‌باشد که مبنای محاسبات قرار می‌گیرد البته می‌توان جدول به‌روزتری (مثلاً سال ۱۳۸۵) را توسط روش‌های راس (RAS) به‌دست آورد؛ ولی جداول برآوردشده توسط روش‌های به‌روز رسانی فوق‌الذکر دارای خطا می‌باشند و از آنجا که روش‌های سهم مکانی تدوین جداول منطقه‌ای نیز دارای خطا (حداقل خطا) می‌باشند احتمال تورش زیاد وجود دارد. بنابراین به منظور اجتناب از خطا و تورش نتایج، جدول استان برای سال ۱۳۸۰ استخراج می‌گردد.

۸-۱- تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح

۱- منطقه و انواع آن: کلمه منطقه اشاره به بخشی از یک فضای جغرافیایی دارد و معمولاً قابل تغییر است و از لحاظ اندازه نیز دارای معانی و تفاسیر مختلفی است. مناطق را می‌توان بر اساس نحوه عملکرد، ارتباط متقابل بین اجزای اقتصادی داخل منطقه و نیز یکپارچگی فعالیت‌ها بصورت؛ مناطق هسته‌ای، مناطق همگن، مناطق اداری- سیاسی دسته‌بندی نمود. با توجه به اینکه مرکز آمار در تعریف خود از منطقه مورد سوم را مد نظر قرار داده

فصل اول: کلیات تحقیق

است لذا در این پژوهش نیز بر این مبنا عمل شده است. مناطق اداری عمدتاً به منظور اهداف مدیریتی و سازماندهی تعریف می‌گردند. مناطق اداری اصولاً از سایر مناطق همگن و مرکزی قابل لمس‌تر و مشخص‌ترند چرا که محدوده جغرافیایی آنها به طور واضح تعریف گردیده است.

۲- اقتصاد منطقه‌ای: کارکرد اقتصاد کلان را با درجاتی جزئی‌تر و در برخی موارد شدیدتر در سطح منطقه بررسی می‌کند.

۳- ضرایب فزاینده: اساساً آثار و تبعات مستقیم و غیرمستقیم سیاست‌های توسعه و گسترش بخش‌های مختلف اقتصادی در سطح منطقه را در افزایش تولید، درآمد، اشتغال محاسبه می‌کند.

۴- بخش کلیدی: به بخشی گفته می‌شود که پیوندهای پسین و پیشین آن نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی در سطح منطقه بیشتر باشد.

۵- سهم مکانی: روش غیرآماری تدوین جدول داده - ستانده منطقه‌ای است. در این روش ضریب داده - ستانده در هر رشته فعالیت در سطح منطقه نسبت به سطح ملی متناسب با ضریب ثابتی در شاخص اشتغال یا تولید منطقه نسبت به سطح ملی تعیین می‌شود.

۶- جدول داده - ستانده تک منطقه‌ای: این نوع جدول امکان تحلیل روابط متقابل فعالیت‌های اقتصادی در داخل منطقه را فراهم می‌کند. مانند تغییرات در تولید، اشتغال و یا درآمد در سطح یک منطقه که از تغییر در تقاضای نهایی برای کالاهایی که در همان منطقه تولید می‌شود ناشی شده باشد.

۷- بخش تخصصی: زمانی که پیوند یک بخش درون منطقه نسبت به سایر بخش‌ها بالا است در اقتصاد منطقه نقش بزرگی دارد. بخش مربوطه، بخش تخصصی منطقه به شمار می‌آید و ضرایب داده - ستانده آن بزرگتر از ضرایب متناظرش در سطح ملی است.

۹-۱- مشکلات و تنگناهای تحقیق

۱- از آنجا که این مطالعه اولین پژوهش در داخل کشور است که سعی دارد جدول داده- ستانده استان تهران را بر مبنای ضرایب فنی داخلی محاسبه کند لذا با کمبود منابع و مطالعات انجام شده روبرو است.

۲- از آنجا که در حساب‌های منطقه‌ای استان تهران آمارهای مربوط به اشتغال موجود نیست لذا در این تحقیق از ستانده به عنوان معیار فضا انتخاب شده است. در صورت دسترسی به آمار اشتغال و انتخاب آن به عنوان معیار فضا چه بسا برآوردهای دقیق‌تری از ضرایب داده- ستانده استان تهران صورت می‌گرفت.

۱-۱۰- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این تحقیق با استفاده از جدول داده - ستانده ملی ۱۳۸۰ در قالب یک جدول بخش در بخش ۳۳*۳۳ با فرض تکنولوژی بخش، دو جدول داده- ستانده منطقه‌ای (یکی با تفکیک واردات واسطه‌ای و دیگری بدون تفکیک واردات واسطه‌ای) برای استان تهران استخراج می‌شود. سپس با اعمال ابعاد فضایی، ماتریس واسطه استان تهران به روش سهم مکانی محاسبه می‌شود. در این راستا از نرم افزار Excel برای محاسبه ضرایب فزاینده تولید بخش‌های مختلف در سطح استان تهران استفاده خواهد شد.

۱-۱۱- ساختار تحقیق

در راستای مسائل مطرح شده، اهداف، سوالات و فرضیه تحقیق، مطالب رساله در شش فصل زیر سازماندهی می‌شوند:

فصل اول؛ کلیات شامل بیان مساله، اهمیت موضوع، سوالات و فرضیه تحقیق، اهداف تحقیق، روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها، جامعه آماری، تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح، مشکلات و تنگناهای تحقیق، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و ساختار و سازماندهی تحقیق.

فصل دوم؛ سیمای عمومی اقتصاد استان تهران.

فصل سوم؛ مبانی نظری و روش شناسی.

فصل چهارم؛ مرور ادبیات و مطالعات تجربی انجام گرفته.

فصل پنجم؛ پایه‌های آماری، برآورد و تحلیل نتایج.

فصل ششم؛ جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات.

فصل دوم:

سپای عمومی اقتصاد استان تهران

فصل دوم: سیمای عمومی اقتصاد استان تهران

مقدمه :

هدف از این تحقیق، محاسبه و برآورد جدول داده- ستانده استان تهران بر مبنای ضرایب فنی ملی و داخلی که مستلزم تفکیک واردات کالاهای واسطه‌ای در جدول داده- ستانده ملی است می‌باشد. درک اینکه آیا تفکیک واردات کالاهای واسطه‌ای تاثیری بر ساختار اقتصاد استان دارد یا خیر؟ مستلزم برخورداری از یک درک کلی از ساختار اقتصاد استان است. به عبارتی دیگر هدف از اینگونه مطالعات، تبیین ساختار اقتصادی استان تهران به منظور سیاست‌گذاری و تخصیص بهینه منابع است. لذا این موضوع مورد بررسی قرار می‌گیرد که آیا جدول داده- ستانده بر مبنای ضرایب ملی، ساختار اقتصاد استان تهران را بهتر تبیین می‌کند یا بر مبنای ضرایب داخلی؟

با توجه به اینکه استان تهران به عنوان مطالعه موردی انتخاب شده است و مطالعه حاضر در چارچوب برنامه‌ریزی بخشی- منطقه‌ای صورت می‌گیرد، در این فصل، سیمای عمومی اقتصاد استان تهران به منظور شناسایی وضعیت موجود و پتانسیل‌های اقتصادی استان بیان می‌گردد تا شناختی از ساختار اقتصاد استان به دست آید. بدین ترتیب که در قسمت اول، به طور خلاصه ویژگی‌های جغرافیایی و جمعیتی استان بررسی می‌شود. نمای عام اقتصاد استان بر مبنای برنامه‌ریزی بخشی به همراه سطح توسعه استان در قسمت دوم بیان می‌گردد و در قسمت سوم، به بررسی اهداف و راهبردهای کلان توسعه استان تهران و نقش آن در اقتصاد ملی پرداخته می‌شود.

۱-۲- نمای جغرافیایی و جمعیتی استان

استان تهران با مساحتی معادل تقریباً ۱۸۹۰۹ کیلومتر مربع، از شمال به استان مازندران و گیلان، از جنوب شرقی به استان قم، از جنوب غربی به استان مرکزی، از غرب به استان قزوین و از شرق به استان سمنان محدود است. استان تهران بین خط‌الراس چین خوردگی البرز مرکزی و حاشیه غربی دشت کویر واقع شده و به این ترتیب آب و هوای استان، عمدتاً متأثر از عامل ارتفاع می‌باشد. از نظر جغرافیایی، استان در موقعیت مناسبی از نظر راه‌های دسترسی و ارتباطی به سایر استان‌ها واقع شده است.

جمعیت استان تهران طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۸۵) ۱۳,۴۱۳,۳۴۸ نفر گزارش شده است که نسبت به سرشماری پیشین (۱۳۷۵) رشدی برابر ۳۰ درصد داشته است. استان تهران طبق آمار سال ۱۳۸۵ دارای ویژگی‌های جمعیتی بدین ترتیب که بعد خانوار ۳.۶ نفر، نسبت جنسی ۹۶ و نرخ شهرنشینی ۹۱ درصد می‌باشد. استان تهران از نظر تقسیمات کشوری دارای ۱۲ شهرستان، ۳۱ بخش، ۴۲ شهر، ۷۲ دهستان و ۲۰۱۰ آبادی است. مهمترین شهرستان استان از نظر جمعیتی، سیاسی و اداری، شهرستان تهران با جمعیت

فصل دوم: سیمای عمومی اقتصاد استان تهران

۷,۹۶۹,۳۱۶ نفر می‌باشد. کلان شهر تهران با محوریت سیاسی و اداری کشور و مرکز استان، نقشی ویژه به استان تهران از لحاظ سیاسی و اقتصاد خدماتی داده است. (ولی نژاد، ۱۳۸۸: ۲۷)

۲-۲- تصویر عام اقتصاد استان

در این بخش، به منظور شناسایی وضعیت عام اقتصادی استان و تحلیل پتانسیل‌های استان، داده‌ها و اطلاعاتی جمع‌آوری و توانایی‌های اقتصادی استان مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد. نتایج بررسی‌های این بخش، هر چند به تنظیم راهبرد ویژه‌ای منتج نخواهد شد ولی پرونده‌های حاصله فضای اقتصادی استان را منطبق بر توانایی‌های استان ارائه می‌نماید. در حقیقت، این بخش تصویری عمومی اقتصاد استان را برای ارائه بهتر نتایج تحقیق ترسیم می‌نماید. در پایان این بخش، ساختار یا نقش غالب اقتصادی استان مشخص می‌گردد.

سازماندهی این بخش بدین ترتیب است که ابتدا اهمیت بخش‌های اقتصادی در اقتصاد استان و جایگاه آنها در اقتصاد ملی از لحاظ ارزش افزوده و ستانده طی سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴ بررسی می‌شود و سپس به بررسی وضعیت اشتغال استان به تفکیک ۱۵ گروه فعالیت پرداخته می‌شود. در نهایت، تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی به عنوان ارزیابی نقش و تاثیر دولت در بخش‌های استان بررسی می‌شود.

۲-۲-۱- شناسایی سهم منابع عمده اقتصادی استان

با توجه به تعداد زیاد بخش‌های اقتصادی مورد مطالعه (۷۱ بخشی)، اقتصاد استان و کشور براساس تقسیم‌بندی سه‌گانه کلارک مورد مطالعه قرار می‌گیرد. بنابراین روند ارزش افزوده و ستانده^۱ بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات استان و سهم نسبی آنها در اقتصاد ملی طی دوره ۱۳۷۶-۱۳۸۴ بررسی می‌شود.

۲-۲-۱-۱- بخش کشاورزی استان

استان تهران حدود ۱.۲ درصد از وسعت و ۲ درصد از مجموع اراضی زیر کشت آبی و دیم کشور را به خود اختصاص داده است. بیش از ۸۵ درصد از مساحت استان را اراضی بایر یا مراتع، ارتفاعات و زمین‌های با شیب تند تشکیل می‌دهد و حدود ۱۵ درصد از مجموع وسعت آن مورد بهره‌برداری کشاورزی قرار می‌گیرد. مساحت متوسط هر بهره‌بردار استان حدود ۴.۴۶ هکتار است در حالیکه این رقم در کل کشور معادل ۵.۸ هکتار است که نشان از قطعات کوچک بهره‌برداران کشاورزی استان می‌باشد. استان با دارا بودن شرایط اقلیمی متفاوت و وجود دشت‌های وسیع و حاصلخیز برای کشت انواع محصولات کشاورزی مستعد است به طوریکه انواع محصولات مناطق گرمسیری تا سردسیری در این استان قابل کشت است.

۱- آمارهای مربوط به این قسمت از حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران گرفته شده است.